

SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

NOVEMBER 1940

3

ROČNÍK OSMINÝ

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTYM
VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VIII.

ČÍSLO 3.

Ján Chripko:

INTERJEKcie.

Povoynová jazykoveda sa dala dosť intenzívne do štúdia dialektov popri štúdiu spisovného jazyka. Obidvoje skoro výlučne opisuje, vysvetľuje a hodnotí konvenčné symboly, pod čím rozumiem jednoducho „slová“.

Jazyk ako semiologický systém žiadal si iste už tak dlho, ako je stará jazykoveda, výklad vzťahu medzi prvkom označovaným a označujúcim, medzi predmetom a jeho názvom. Keď uvážime, že značná časť slovníka sa vyznačuje istou koreláciou dvoch spomenutých prvkov, iste pochopíme snahu po vysvetlení toho vzájomného vzťahu. Fonologický vzťah prvku označovaného a označujúceho niekde je dosť zjavný, inde problematický a ešte inde nijaký. Na jednej strane existujú slová prevahy intelektívnej, kde niec nijakého vzťahu medzi vecou a jej názvom alebo medzi hľaskovým skladom a jeho významom, na strane druhej existuje škála zvukov, takzvaných „Naturlaute“, ktoré podľa môjho náhľadu patria do jazykovej oblasti, ale tvoria samostatnú skupinu, takzvanú oblasť emocionálnej, proti oblasti prvej — *n o c i o n á l n e j*. Konečne je to názor dnešnej štrukturalistickej jazykovedy, ktorý sa mi vidi správny.

Nie taká široká pozornosť sa venovala práve oblasti emocionálnej, o ktorej by som chcel povedať niekoľko slov.

Patria sem interjekcie so svojimi odvodeninami a výrazy onomatopoické tiež so svojimi odvodeninami (pravda, nie výlučne).

Štúdium tejto oblasti v slovenčine nadobúda tým viac významu, lebo sa zdá, že práve slovenčina má hojnnejší materiál, patriaci do tej kategórie, než iné jazyky. Nie je možné zaoberať

sa tu tým problémom teoreticky podrobne, už i preto nie, že dnešná jazykoveda ešte o tom, ktorý alebo aký jazyk vyniká práve množstvom výrazov oblasti emocionálnej, nevie sa dohadnúť jednosmerne. Podľa množstva môjho materiálu, a i podľa náhľadu neslovenských lingvistov, s ktorými som hovoril, súdil by som, že slovenčina v dnešnom stave má skutočne väčšiu zásobu materiálu ako napr. jazyky germánske alebo románske.

Môj článok je rázu informatívneho, nie vyčerpávajúceho. Vecnosť tohto tvrdenia podopriem materiálom inokedy. Vôbec tento príspevok netýka sa jazykovej čistoty. Predmetom mi je práve jazyková kategória, ktorá sa vyníma z normálnych jazykových noriem.

Porovnajme si dve „slová“: „*Stôl!*“ — „*Joj!*“ Obidve v tejto realizácii patria do syntaxe. Sú to jednočlenné vety. Prvé asi vraví: *Tu je stôl; vidím stôl; to je stôl*. Ide tu o výjadrenie súdu, význam ktorého presne chápeme podľa kontextu. Druhé, hlavne keď ide o akustický vjem, s pomocou intonácie nám udáva presný smysel. Intonácia bez akéhokoľvek iného kontextu robí nám výkrik srozumiteľným. Tento výkrik — *joj!* — je úplnou vetou, a to v každej fonetickej realizácii. Zatiaľ slovo „*stôl!*“ potreboval som funkčne zaťažiť, aby mohlo mať vettu platnosť. V obyčajnom použití máme tu dva protiklady: slovo — veta.

„Slová“ druhu „*joj!*“ poznáme pod terminom „citoslovce“. Toho označenia užívajú i Pravidlá slk. pravopisu. Tu budeme užívať presnejšieho názvu — interjekcia.

V školských učebničiach citoslovca či interjekcie sú posledné v rade čiastok reči. Pravda, toto delenie je praktické, nie vedecké. Zodpovedá i potrebe alebo možnosti záznamu v slovníkoch jedno- alebo najčastejšie dvojjazyčných. Tradičné triedenie slov na kategóriu substantív, adjektív, slovies, adverbí atď. nepostačuje na to, aby *interjekcie* mohly byť zaradené do náležitého miesta v jazykovej sústave. Je totiž vedecká domnenka, že existuje trieda slov, ktorým sa vraží *partikuly*. Raz medzi ne patria i adverbiá i interjekcie, raz sa hovorí, že partikula x y je vo „funkcií“ interjekcie alebo adverbia, alebo opačne. Najväčšia ľažkosť je s takzvanými „pritakovacími partikulami“ *hej, áno, nie* a iné. Toto triedenie má byť len núdzové a prípustné len potiaľ, pokial sме si

vedomí značnej problematiky triedenia interjekcií i „partikul“ *hej, nie, áno* atď.

Problém interjekcií a pritakovacích (i odporovacích) partikúl má asi toto najsprávnejšie riešenie: Okrem sústavy časti reči v každom jazyku je ešte zvláštne sústava kategórií slov alebo — presnejšie — príslušných sémantémov podľa toho, či ich význam je prevahou nociónalny alebo prevahou emocionálny, pričom zasa tie dve oblasti môžu obsahovať oblasti podradené, a to podľa stupňa významovej nociónality alebo emocionality príslušných útvarov, a v istom smysle je tiež prechodné pásmo medzi obidvoma hlavnými oblastami. Sémantické slovné kategórie, charakterizované významovým zafarbením prevahou emocionálnej, patria do *interjekcionálnej oblasti* jazyka, zatiaľ čo sémantické slovné kategórie, charakterizované významovým zafarbením prevahou nociónalnym, patria do oblasti *slov normálnych*.

Pritakovacie partikuly.

Podstatnou vlastnosťou sémantémov oblasti interjekcionálnej je práve značný stupeň emocionality. Treba zdôrazniť, že, i keď ide o dve samostatné jazykové oblasti s hodne samostatnými fonologickými štruktúrami, predsa ony zahrnujú škálu sémantémov, ktoré raz patria do oblasti prvej, druhý raz do oblasti druhej, a to práve len podľa stupňa emocionality. Prechod z oblasti interjekcionálnej do oblasti *slov normálnych* je niekde veľmi jednoduchý, niekde je možný len gramatikalizáciou — hlavne smerom k normálnej oblasti; niekde tento prechod vonkoncom nie je možný.

Podstatnú bázu interjekcionálnej oblasti tvoria práve interjekcie. Pri nich rozoznávame tak isto stupeň emocionality. On je práve delidlom kategórie interjekcií na podkategórie. Tu len heslovite uvediem, že podľa tohto kritéria interjekcie delíme na: 1. *impulzívne*, 2. *imitatívne*, 3. *imperativne*.

K prvým patria: *och, ach, oj, joj, hop* ap. Vyjadrujú smútok, radosť, bôr, žiaľ, strach ap. Všetky sú výrazom citu, **senzibility**. **Afektívny** prvok niekde je veľmi značný, inde minimálny, ak nie vonkoneom nijaký.

Podrobnejším skúmaním triedim interjekcie *impulzívne* na: a) *senzitívne*, b) *emotívne*, c) *intelektívne*, d) *logické*.

Senzitívne sú skoro čisto fyziologického (či biologického) rázu, napr. *joj*, „*Joj!*“ skrikneme napr. pri pichnutí. Tak výjadrieme pocit, ktorý má najbližší vzťah k svetu vonkajšiemu, teda pocit fyzickej bolesti. Nejde tu o nijakú duševnú bolesť.

Emotívne vyjadrujú emócie, ktoré na rozdiel od prvých dotýkajú sa človeka viac duševne. Sú výrazom morálnej pochútky (*och, oh, ó, óvi ap.*).

Intelektívne zahrnujú interjekcie, o ktorých môžeme tvrdiť, že sú vonkoncom rázu intelektuálneho. Tak napr. *ejha, ehe, hop* prezrádzajú, že intelekt hovoriaceho je oveľa viac zainteresovaný ako afekt.

Logické svojou duševnosťou sú najbližšie interjekciám intelektívnym. Sem patrí *hej, áno, nie ap.*, všetko takzvané „prítakovacie partikuly“.

Niektoré interjekcie podľa stupňa emocionality pri ich fonetickej realizácii sa pohybujú v škále všetkých podskupín kategórie impulzívnej, iné prekračujú i túto škálu smerom k interjekciám imperativným. Tak napr. interjekcia *hej* je typicky emotívno-intelektívno-logická.

Pomenovanie „prítakovacích partikúl“ interjekciami logickými je celkom samostatné a nové. Toto riešenie vidí sa mi najsprávnejším. Ostatne nebudem sa húževnate pridŕžať výlučne uvedeného pomenovania. Ide mi hlavne o to, aby som poukázal na nesprávnosť doterajšieho triedenia, a chcem hľadať cestu k správnemu poznaniu. Inde na príkladoch podrobnejšie a tak zreteľnejšie opodstatním svoje tvrdenie.

Interjekcie imitatívne.

Tieto sú známejšie pod terminom *výrazy onomatopoické*. Nakoľko sú v jazykovej štruktúre každého jazyka oveľa dôležitejšie než interjekcie impulzívne, zmienim sa o nich inokedy. Tým nie je vyčerpaný ani celý systém interjekcionálnej oblasti, a čo ďaleko materiál, o ktorý nám musí ísť predovšetkým.

Niekoľkými myšlienkami pustil som čitateľovi len lúč z dielne veľmi zaujímavej a osoznej vedy o interjekcionálnej oblasti jazyka.

Stále usiloval som sa v živote, aby reč moja, keď pišem,
bola naozaj slovenská ...

Jozef Škultéty.

VÝSKUM SLOVENČINY.

Dr. Miloš Vančo:

PODVÝŽIVA.

Toto slovo máme v slovenčine len asi od r. 1916. Vtedy vo svetovej vojne vznikol nedostatok potravín a z neho nedostatok výživy. Viedenská a celá nemecká žurnalistika začala pripomínať „Unternährung“ a my sme to začali prekladať slovom „podvýživa“. Pravidlá slovenského pravopisu (1940) toto slovo (str. 317) už uvádzajú. Czamblova Rukoväť ešte ani v druhom vydani z r. 1915 tohto slova nepozná, ba poučuje: „podučiteľ“, nadučiteľ ap. v slovenčine sú nesmysly“.

A tak nesmysel je aj „podvýživa“? Áno, nesmysel, len trochu z iných príčin ako spomenuté tvary: podučiteľ, nadučiteľ atď. Základ tohto slova je sloveso *žiť*, dokonané s predponou *vyžiť* a z neho deverbatičum podstatného mena *výživa*.

Slovenčina má na označenie mien záporovú predponu *ne-* v takomto smysle: hlava—nehlava, brat—nebrat, jarok—nejarok, chodník—nechodník atď. A keď takýmto rečovým zvratom môžeme podvraťať význam čiročistých podstatných mien, prečo by sme tak nemohli robiť aj s podstatnými menami, utvorenými zo slovies? Sem patrí aj slovo *výživa*. Jej opak môžeme označiť takto: „nevýživa“. Podobne hovoríme: *nežia*, *nevoľa*, *nevďak*, *neshoda*, *nesmysel*, a tak malí by sme hovoriť aj „nevýživa“, a nie „podvýživa“.

Ak by kto namietal, že slovom „podvýživa“ neoznačujeme určitý opak výživy, ale potrebujeme túto doplnkovú predponu na označenie nedostatočnej výživnosti, nuž musíme si ujasniť, či predpona *pod-* nám spomenutý pochop označuje. A konečne, ak by predpona *pod-* takýto pochop aj naznačovala, či ho môže naznačovať v spojitosti s predponou *vy-*?

A v tom je práve vec, že predpona *vy-* v súvise so slovesom, a najmä so s m y s l o m slovesa *žiť*, má perfektivovací význam. *Vyžiť* znamená dokonalosť živenia. Takáto forma slova unesie predponu významu záporného, teda napríklad: *nevýžiť*, ale neunesie predponu oslabovacieho významu. Záporová predpona zachytí na začiatku takto složeného slova dô-

raz (dôraz je totiž na prvej slabike) a tým ostáva dôraz vo výslovnosti a súčasne aj v smysle na záporovej predpone.

Nevýživa má istý smysel, keď aj negatívneho významu. Ale „podyžíva“? To je ani ryba ani rak. Predpona *vy-* značí dokonanosť, a predpona *pod-* značí — vlastne chce tu označovať — podlamovanie, oslabovanie tejto dokonanosti. Ale kol'ké podlamovanie, oslabovanie — to z tohto tvaru nevyznieva.

To, čo menujeme „podyžívu“, je smutná skutočnosť. Kedysi sme to menovali: bieda, nedostatok atď. Keď teraz chceme hovoriť zreteľne o výžive a pripomenúť musíme nedostatky výživy, tak hovorme správne namiesto ročove nesprávnej „podyžívy“ o *nedostatku výživy* alebo o *nedostatočnej výžive*, alebo rovno o *nevýžive*.

Nespôsobnosť slova „podyžíva“ vychodí z toho, že tu postavená predpona *pod-* v slovenčine neznamená vlastne oslabovanie, podlamovanie, ale znamená čosi, čo vyznieva ako spodok, základ, ba prípadne podpora, teda vlastne zosilnenie. Tak v slove: *pod-pora*, *pod-rast*, *pod-skočiť*, *pod-stav* — akéž oslabovanie, akéž podlamovanie základného smyslu vyznieva? Ešte aj v slovách: *pod-rez*, *pod-ryť*, *pod-moť*, *pod-píliť* smysel predpony *pod-* je zosilňujúci, a nie retardačný.

Z toho vychodí najavo, že „podyžíva“ je v tomto smysle nešťastne stvorené slovo. A tak vylúčiť ho!

Poznámka redakcie. — Odôvodnenie náležité, dobré. Autor sa vnoril do systému slovenčiny a na takomto správnom základe dokázal, že „podyžíva“ nie je dobré slovenské slovo. Nejde tu o deverbátum, to ještě podstatné meno utvorené zo slovesa, lebo k nemu nict slovesa — „podyžívit“. Tvar „podyžíva“ je umelo utvorený z deverbativa *výžíva* (od *výživiť*), ku ktorému bola mechanicky pripojená predpona *pod-* podľa nemeckej *unter-*. Zaiste od neho, najmä so stanoviská systému reči je súčejšia záporová forma *nevýživa*, ale azda jasnejší je celý výraz: *nedostatok výživy*, prípadne *nedostatočná výživa*.

Jozef Barát:

ZO SLOVENSKÝCH PRAVOPISNÝCH SYSTÉMOV.

(Podnet k veľkému historicko-gramatickému dielu.)

Nebol práve najutešenejší stav slovenskej gramatiky v prvých poprevratových rokoch. Nebolo na Slovensku diela, ktoré by bolo dalo pevné zákony a základ k normalizovaniu spisovnej slovenčiny. Nik nevedel, akých pravidiel sa držať,

nik nevedel, podľa akého pravopisu má písat. Tento chaos zvyšovali ešte *neslovenskí profesori a učitelia slovenčiny*, lebo im práve slovenčina bola citovo veľmi vzdialená a nie dobre známa. Len tak si vysvetlímie niekoľkoraký pravopis slovenských novín, časopisov a kníh, ktoré dokonca sa vydávaly a tlačili mimo Slovenska.

Potešili sa preto tí, ktorým búrlila vtedajšia slovenčina mysel a dotýkal sa ich nejednotný spôsob písania veľmi bolestne, zprávou o vydaní úradného pravopisu, vypracovaného Maticou slovenskou. Tešili sa však predčasne, lebo trvalo dlhý čas, kým nové Pravidlá slk. pravopisu skutočne vyšly. Ale ich starosť o čistotu slovenčiny nezmizla ani po ich vydani, lebo pravopisný systém Pravidiel z roku 1931 slovenský jazykový zmätk neodstránil. Hlavnou príčinou toho bol totiž *systém, aj tak sa môže — aj tak sa môže*. Zavádzaly sa ním skryté neslovenské prvky do slovenčiny. Tým sa teda Pravidlá nestaly požehnaním pre našu reč, lebo *oddialili ideálny stav*, ktorý žiada jednotnosť celej pravopisnej a gramatickej sústavy a tým aj krok dopredu, vývoj a zlepšenie. Želaná a potrebná pravopisná jednota neprišla. Vedľa ani Matica slovenská nepoužívala vlastné Pravidlá, ktoré musela vydáť. Nepísala podľa nich vo svojich časopisoch ani knihách. A ostatné nakladateľstvá a vydavateľstvá maly tiež svoj vlastný pravopisný úzus, pravda, často veľmi rozdielny.

Čakali preto milovníci čistej a peknej slovenčiny na ďalší čin, na ďalšie dielo, ktoré by urobilo nápravu a vliaло slovenské pravopisné zvyklosti do jedného riečneho koryta, aby tiekly *jediným netriešteným smerom*. Vedeli, že tu musí zasiahnuť silná inštitúcia, ktorá znesie kritiku, ale neznesie odpór, lebo je autoritou vo svojom odbore. Takou je na Slovensku jedine Matica slovenská, len ona mohla zaviesť v celej veci poriadok, lebo ona je povolaná rozhodovať o jazykových otázkach. Upokojila preto všetkých, čo neboli spokojní s týmto nezdravým zjavom v slovenskom pravopise, novina, že MS sa nápravnej práce už ujala. Bolo počuť o chystaných Pravidlách všeličo, hovorilo sa o zjednodušení doterajších normál, o odstránení akýchkoľvek nejasností, dvoj-, ba aj trojtvárov, o čiročistých slovenských slovách, ba aj o odstránení *y*, ktoré spôsobuje často tol'ko ľažkostí. Tieto zprávy vysvetlili aj veľkú ozvenu. Väčšiu čiastku chystaných vecí prijímali sme s uspo-

kojením, len odstránenie *y* dalo popud k rečiam o zpiatočníctve. Poukazovalo sa pritom na začiatky spisovnej slovenčiny a jej pravopisu, na prácu bernolákovcov a štúrovcov.

Nuž pozrime, pravda, len v hlavných črtách, kam sa mal náš pravopis vrátiť, pozrime, akými písmenami označovali naši predkovia vyslovované hlásky. Nemáme, bohužiaľ, podnes väčšieho diela, z ktorého by sme čerpali poučenie o spomenutých veciach v starých časoch. To bude vďačná práca pre skúmateľa slovenskej gramatickej a pravopisnej minulosti, pole veľmi široké, na ktorom dosiaľ málokto pracoval. I keď máme niekoľko menších prác v tomto odbore, chýba nám ešte väčšie dielo, ktoré by posudzovalo predmet ako celok. Zo zmienených prác dozvedáme sa sice o niekoľkých pravopisných dielach, no ich zásady sa nevniesly do praktického života, nakoľko za dielom nestála autorita, ktorú by všeobecne uznávalo celé Slovensko za pravopisného sjednotiteľa. Taký bol napr. *Romuald Hadbavný*, ktorý pripojil roku 1763 ku svojmu veľkemu, temer 1000-stranovému latinsko-slovenskému slovníkovému dielu *Syllabus dictionarij latino-slavorum* pravopisné pravidlá. Usilovali sa ich uzákoníť aj Bernolák a po ňom Štúr, Radlinský, Hodža, Hattala a iní.

Uvedme si len snahu jedného z prvých slovenských pracovníkov, Thamássyho, ktorý svoju literárnu prácu *Prawa Katolicka Ručny Knyžka* z roku 1691 pokúšal sa obliecť do slovenského rúcha. Pripomínam, že nie je snahou tohto článku uvádzat väčšie celky zo spomínaných diel. Článok nechce mať charakter prísnnej vedeckej rozpravy, ale ju chce vyvolať. V jeho rámci uvediem z nich len niekoľko slov s potrebnými písmenami, aby sme ich mohli porovnať.

V Thamássyho *Knyžke* nájdeme ešte složky („sprežky“): *ss: faleßnosti, predessli, knissku, wssech* — *ss* značí pritom *š* aj *ž* (etym.). Pritom má aj písmená s mäkčeňom: *š = š: Mikuláš, ž = ž: kterežto; č = č: učenj, swedčy; t = t: proti, wiwratiti, dokazaři; d = d: poraditi*, ale okrem toho aj *diwne*.

Teda vidno užitočné nejednotnosť.

To isté je aj pri písmene *i = j: Božj, mezj, Božjm; y = i: knyžka, Lydu, ačkoly; y = y: žeby, prawdy; u = u, ú: prawu cestu; a = a, á: lewa a neprawa Knisska, owečkam* (z toho vidno, že kvantitu ešte neoznačuje); *g = j: pripisuge, gako, običegem, ge; w = v: rowne, diwu, prawody*.

Thamássy píše *i* aj po hrdelniciach: *mnochich*, a naopak zasa píše *y* po mäkkých spoluhláskach: *profy, swedčy, cyrkwy, Odsstiepeny*. Zo všetkého uvedeného dýcha ešte veľká jednoduchosť. Niet tu ešte pravidelnosť pri písaní veľkých a malých začiatočných písmen, lebo veľké začiatočné písmeno píše sa nielen na začiatku vety, ale aj inde vo vete, napr. substantíva: *profy Cyrkwy, ninegssy Lutherany a Calviny, Odssstiepeny*.

Tým istým jednoduchým pravopisom písal o 60 rokov neškôr *Hugolin Gavlovič* svoju *Školu Kresťanskú*. Spolu so svojimi predchodecami vzal za základ slovenskej abecedy latinskú abecedu. Pri písmenách, ktorých v latinčine nebolo, pomáhal si, ako mohol: *g = j, ss = š, ss = ž, i = y*.

Hoci koncom 18. storočia bol čulý literárny ruch, predsa nepostúpil vývoj pravopisu veľmi. Ved' *Juraj Fándly* píše temer tak, ako písaval 100 rokov pred ním Thamássy. Vo svojom spisku *Dúwerná Zmlúva mezi Mníchom a Diablon* z roku 1789 postúpil len tak ďaleko, že odstránil složky. Píše už: *š = š, ž: našich, pišem, uš*. Z trnavského nárečia má 2. a 4. p. j. č. príd. m. ž. r.: *nowég, našég, domagšú*. Z ostatných spoluhlások píše takto: *č = č: ináč, čitat; ň = ň: Knazow*. Mäkkosť spoluhlások *d, t, ň, l* označoval aj pred *e, i, i, ia, ie* mäkčeňom: *pruňich, Usilowáňim, ňewi, ňemóže, ňech, miňi, Stoletách, kde, inde, děfinski, Mladostí, chcefe, chuti, Wtip*.

Dlhú samohlásku písal aj po mäkkých spoluhláskach.

Z latinčiny berie *g* a stavia ho miesto *j*: *nowég, ge, gaká, ag*. Ešte stále užíva *w* za *v*: *swojim, swogé, wedet*. Zo samohlások: *i = i: naprawili, mezi; i = i: pišem, našich Ludi; i = y: mi, Gazikow*.

Aj po hrdelniciach píše *i: Prešporskich, gakím, druhím, Kňhi, chiti*.

Fándly nezachováva pravidlo o dvoch dlhých slabikách za sebou v tomže slove: *porúčám, Mistách, slabikugici, ňetrúfá, sláwni*.

Ani v užívaní veľkých a malých začiatočných písmen nepozná ešte nijakého pravidla. Píše sice vždy veľké písmeno na začiatku vety, ale aj vo vete pri subst. ho užíje: *Dúwerná Zmlúva mezi Mníchom a Diablon*.

Práve tým istým pravopisom plíše svoje básnické diela jediný básnik bernoláčiny, *Ján Hollý*. V jej smysle užíva aj

dlhých samohlások po mäkkých spoluhláskach: *Zádná, viďá, ňesť, Pesňám, očám*. Teda nepokročil ešte proti svojim predchodcom.

Nasledujú štúrovci. Ich pravopis obracia sa k centru Slovenska, kde predpokladajú najmenej cudzích vplyvov a najrázovitejšiu a najčistejšiu slovenčinu. Neuspokojujú sa už so západom Slovenska, ale putujú za slovenčinou až do Turca. Ale ich „svojepis“ veľmi nepokročil, zostal skoro na stupni pravopisu bernolákovcov. Štúrovci odstránili sice *w*, *g* a všecky složky. Ponechali však písanie *i* za *y*: *bit*, *novini*, *indi*, *kedi*, *záhlibki*, mäkkosť *d*, *f*, *ň* (okrem *l*) pred *e*, *i*, *í*, *ia*, *ie*, *iu*: *ňim*, *nič*, *odroďilstvo*, *najtajnejsie*, *tažkosť*, *nebuďe*, *modlitba* sa. Miesto dvojhľások *-ia*, *-ie* písali *-ja*, *-je*: *žjadnich*, *ludja*, *odkjal*, *ňje*, *nazbjerame*, *inšje*, *tje*. Nepoznali ešte *ä*, písali miesto neho *e*: *najvetších*, *večja*.

Lingvistická práca Ludovíta Štúra končí sa slovenským povstaním. Odhadného žezla slovenského gramatického zákonodarcu sa nik po ňom neujal. Preto vidíme toľko rozličných zmien. Nik nedbal dôsledne na Bernolákovo a Štúrovo fone- tické heslo: *Piš tak, ako počuješ.*

O niekoľko rokov sa hlási o svoje právo aj etymologia, ktorá sa niekedy mieša s fonetikou, inokedy ovláda pravopis sama. V dnešných Pravidlach slk. pravopisu *prevláda* fonetika, hoci etymologia nevzdaľa sa svojho mocného vplyvu.

Na základe týchto rôznorodých požiadaviek odklonil sa terajší pravopis značne od Štúrovoho, ba čo viac, aj od uzákonenia z roku 1931. Pravda, to najdôležitejšie, *návrat* k hlavnému znaku revolučného písania bez *y*, sa nestalo, lebo k tomu je potrebný *súhlás celého národa*.

Všimnime si hlavných znakov súčasného pravopisu: mäkkosť spoluhlások *ď*, *ł*, *ň*, *ł* sa pred samohláskami *e*, *i*, *í* a pred dvojhľáskami *ia*, *ie*, *iu* neoznačuje zmäkčujúcim znakom, ako robil Štúr a jeho spolupracovníci. Ďalej sa rozlišuje *i*, *í*, a *y*, *ý*, *kvantita samohlások sa označuje, rozoznáva sa ia, ie, iu, ô, ä*. Novinkou je aj pravidlo o dlhých slabikách, ktoré nedovoľuje písat dve dlhé samohlásky za sebou v tom istom slove. To je teda značný pokrok. Terajši pravopis uzákoňuje aj pisanie veľkých a malých začiatocných písmen.

Celý vývoj najlepšie naznačuje priložená tabuľka, ktorá ukazuje postup od Thamássyho, Gavloviča cez Bajzu, Hollého,

	Gaviovice 1691	Bajza 1758	Fándy 1789	Holly 1810	Štúr 1844	Pravidlá 1940
$g=j$	$g=j$	$g=j$	$g=j$	$g=j$	$j=j$	$j=j$
$w=v$	$w=v$	$w=v$	$w=v$	$w=v$	—	—
$ss=\check{s}, \check{s}$ (etym.)	$ss=\check{s}$	—	—	—	—	—
$\check{d}=d$, $\check{d}i$, $d\acute{e}$	—	$\check{d}=d$, $d\acute{e}$	$\check{d}=d$, $d\acute{e}$	$\check{d}=d$, $d\acute{e}$	$\check{d}=d$, $d\acute{e}$	$\check{d}=d$, $d\acute{e}$
$t=t$, ti , te	$t=t$	$t=t$, ti , te	$t=t$, ti , te	$t=t$, ti , te	$t=t$, ti , te	$t=t$, ti , te
$\check{n}=n$, $\check{n}i$, $\check{n}e$	$n=n$	$\check{n}=n$, $\check{n}i$, $\check{n}e$	$\check{n}=n$, $\check{n}i$, $\check{n}e$	$\check{n}=n$, $\check{n}i$, $\check{n}e$	$n=n$	$n=n$, n , ne
$p=p$, pi , pe	$p=p$	$p=p$, pi , pe	$p=p$, pi , pe	$p=p$, pi , pe	$p=p$, pi , pe	$p=p$, pi , pe
$\check{c}=c$	$c=c$	$\check{c}=c$, $\check{c}\acute{a}$, $\check{c}e$	$\check{c}=c$, $\check{c}\acute{a}$, $\check{c}e$	$\check{c}=c$	$\check{c}=c$	$\check{c}=c$, $\check{c}\acute{a}$, $\check{c}e$
$\check{z}=z$	$z=z$	$\check{z}=z$, $-\check{z}\acute{u}$	$\check{z}=z$, $-\check{z}\acute{u}$, $\check{z}\acute{u}$	$\check{z}=z$, $-\check{z}\acute{a}$, $\check{z}\acute{e}$	$\check{z}=z$	$\check{z}=z$, $-\check{z}\acute{a}$, $\check{z}\acute{e}$
$j=i$	—	$i=i$, i , y	$i=i$, y , i , y	$i=i$, y , i , y	$i=i$	$i=i$
$i=i$, i , y	$i=i$, i , y	$y=y$	—	—	$y=y$	$y=y$
$y=i$, i , y	$y=i$, i , y	$y=y$	—	—	$y=y$	$y=y$
$\cdot hi=hy$	$-hi=-hy$	$-hi=-chi$, $-ki$	$-chi$, $-ki$	$-chi$, $-ki$	$-chi$, $-ki$	$-chi$, $-ki$
$a=a$, \acute{a} ,	$a=a$, \acute{a} ,	$a=a$, \acute{a} ,	$a=a$, \acute{a} ,	$a=a$, \acute{a} ,	$a=a$, \acute{a}	$a=a$, \acute{a}

Štúra až k Pravidlám (1940), teda časove od konca 17. storočia až do dnešných čias, to znamená v rozpäti 250 rokov. Tábuľka uvádza len najdôležitejšie znaky jednotlivých pravopisných systémov z diel a autorov, o ich rozvoj najzaslúžilejších.

To je len v krátkosti pohľad na vývoj slovenského pravopisu. Obširne ho rozvíest bude úlohou diela, ktoré si bude všímať podrobne každého pravopisného úkazu, bude sledovať našu ortografiu s kroka na krok od najstarších čias, ako sa zjavili prvé znaky slovenčiny.

JUDr. Ján V. Ormis:

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

Právnický — právny.

„Právnický“ a „právny“ sú nielen dva rozdielne termíny, ale i dva rozdielne pochopy, ktoré musíme presne rozlišovať. Na vec upozorňujem i preto, lebo v Politike vyšly príspevky s nadpisom Pozor na právnickú terminologiu! (1939, č. 10), Ešte raz o právnickej terminologii (1939, č. 12) a v Právnom obzore vyšiel príspevok Dr. Jozefa Fundárka s nadpisom Vývojová tendencia slovenského právnického názvoslovia (1939, 205 a n.). V nadpise a obsahu všetkých troch uvedených príspevkov hovorí sa o *právnickej* terminologii, ale myslí sa na právnu terminologiu. Právnickou by totiž bola terminológia, ktorú upotrebuju výlučne právnici. Proti tomu terminológia, upotrebovaná v širokej oblasti *práva*, v tomto prípade slovenského, nie je právnická, ale *právna* terminológia. Terminologiu, týkajúcu sa ktorejkoľvek časti práva, upotrebuju totiž *nielen* právnici, ale i všetci súdni, administratívni a iní úradníci, všetci advokátski zamestnanci, ba i mnohí iní ľudia, ktorí majú akýkoľvek vzťah k právu v najširšom smysle slova.

Právnická je teda nie terminológia, lebo tú upotrebuju nielen právnici, ale i neprávnici. Právnická je fakulta univerzity, lebo na nej sa vzdelávajú výlučne právnici. Právnická môže byť niektorá vedecká metóda; právnické môže byť nakladateľstvo, ak ho vedie právnik a vydávajú sa v ňom výlučne diela právnického obsahu. *Právna* je terminológia, ktorú upotrebujeme v oblasti práva; právny poriadok je súhrn noriem, a to právnych noriem, platných v niektorom štáte. Hovoríme

a píšeme o trestnoprávnych, súkromnoprávnych a iných predpisoch (nie o právnických, ale o právnych predpisoch).

Vidno i z diel našich prvých právnych terminologov, že inšie je „právnický“ a inšie je „právny“. Dr. Emil Stodola st. a Dr. Adolf Záturecký sostavili Návrh slovenského *právneho názvoslovia*, hoci v jeho podtitule stálo Maďarsko-slovenská *právnická terminológia*. Terminológia bola totiž právna, teda vôbec pre oblasť práva, ale mala slúžiť predovšetkým právnikom, bola teda i právnická. V podobnom smysle treba chápať i názov *Právnický terminologický slovník*, ktorý sostavili Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Adolf Záturecký. V Úvodnom slove druhého vydania *prvého* dielu tohto slovníka (vyšiel roku 1925 v Bratislave) autori výslovne písu, že chceli „podať podľa možnosti všetko, čo praktický právnik, ... v každodennej práci potrebuje“.

Právna je terminológia, ktorá sa upotrebuje v *práve* (v najširšom smysle slova), a celkom vedľajšou vecou je, kto ju upotrebuje, či ide o právnika, alebo *neprávnika*. *Právnická* by bola proti tomu terminológia, ktorú by upotrebovali *výlučne* právniči, lenže takej terminologie v praxi nieto. Je preto správejšie i s rečového, i s právneho hľadiska, keď sa hovorí a píše o *právnej terminológii*.

Trest, pokuta, pokarhanie.

Vo verejnosti prevláda náhlad, že *trestom* v smysle trestného práva u nás platného je len odňatie slobody, strata slobody („trest na slobode“). Keď niekto dostane *peňažitý trest*, dosť často sa nazdáva, že nejde ani o trest, iba o *pokutu*. Ako bývalý trestný referent zo svojej niekoľkoročnej praxe viem, že odsúdení radšej prijali peňažitý trest, prípadne i nepodmienečný, ako podmienečný trest odňatím slobody. Nesprávny náhlad, že peňažitý trest je nie trest, ale pokuta, prevláda v prípadoch, keď ide o trest odňatím slobody ako trest hlavný a o peňažitý trest ako trest vedľajší. V skutočnosti peňažitý trest, či už hlavný alebo vedľajší, vždy je trest, a nie pokuta. Takýto trest zapisuje sa práve tak do trestného registra, ako i trest odňatím slobody a pri rozhodovaní o priznaní alebo nepriaznaní podmienečnosti trestu peňažitý trest práve tak padne na váhu, ako i hociktorý trest odňatím slobody.

V platnom trestnom zákonníku o zločinoch a prečinoch (zák. čl. V/1878, § 20 ods. 1), práve tak ako i v trestnom zákonníku o priestupkoch (zák. čl. XL/1879, § 15), hned po treste odňatím slobody zákonodarca výslovne hovorí o *peňažitom treste*. Podobne hovorí o peňažitom *treste* i zákon o trestnom súdnicteve nad mládežou (zák. č. 48/1931 Sb. z. a n., § 9). Pravda, v najnovších zákonomoch prichádza i peňažitá *pokuta*, ale o pokute môže byť reč len tam, kde ju zákonodarca sám nazýva pokutou; v našom trestnom práve, ktoré je reprezentované uvedenými troma zákonmi, prichádza dôsledne peňažitý *trest*. Naše trestné právo pozná sice i pokuty, ale vtedy ide o takzvanú *poriadkovú pokutu* (zák. čl. XXXIII/1896, § 12 a najmä § 299), o pokutu vo *formálnom* trestnom práve (*trestný súdny poriadok*), kým trestné právo *hmotné*, totiž trestné zákonníky o zločinoch a prečinoch a o priestupkoch, ako i zákon o trestnom súdnicteve nad mládežou hovoria o peňažitom *trese*. Poriadkovú *pokutu* pozná i *občiansky* súdny *poriadok* (zák. čl. I/1911, § 210, 213), v ktorom je shrnuté občianske právo formálne. Jedna i druhá pokuta, v trestnom ako i v občianskom práve, dáva sa vtedy, keď inak nemožno udržať *poriadok* na hlavnom pojednávaní (*trestnom*), alebo na pojednávaní (civilnom, pojednávaní v občianskych veciach).

V spomenutom zákone o trestnom súdnicteve nad mládežou prichádza i *pokarhanie* (§ 6, odst. 2 cit. zákona), a to vtedy, keď súd upustí od potrestania mladistvého delikventa, ale uzná za potrebné *dôrazne* ho napomenúť, aby sa polepšil. V českom origináli zákona č. 48/1931 Sb. z. a n. stojí v § 6. ods. 2 „dáti mu *dútka*“, čo možno po slovensky správne vyjadriť len slovom *pokarhanie*. Slovo *výčitka* je omnoho miernejšieho charakteru a nevystihuje podstatu slova „*dútka*“. (Výčitka prichádza v pomeroch rodinných, medzi zamestnancami a zamestnávateľmi, i medzi dobrými priateľmi, kým pri pokarhaní ide o dôrazné napomenutie s hrozbou trestu pre prípad neposlušnosti.)

Vo vládom nariadení č. 295/1922 Sb. z. a n. (§ 34) stojí: „*poriadková dútka s pohrúžkou disciplinárneho řízení*“, čo po slovensky znie: „*poriadkové pokarhanie s hrozbou disciplinárneho pokračovania*“. Z tohto príkladu, ako i z uvedeného rozlišovania trestu a pokuty, pokarhania a výčitky vidno, ako presne treba rozlišovať v právnej terminológii.

Štefan Tóbiš:

OBCHODNÁ TERMINOLOGIA.

Názvoslovie praktického obchodného života.

(Pokračovanie.)

3. Firmy a ich označovanie na firemných či štítnych tabuliach.

Význam jazykovej správnosti v nápisoch na štítnych (nie náveštínach!) či firemných tabuliach sme už predtým zdôraznili. Tieto tabule bývajú často aj ozdobou miest, nech sú teda i s rečovej stránky ich dôstojnou ozdobou. Väčšie firmy reprezentujú náš štát v cudzine, nech ho teda reprezentujú dôstojne, nech svojou správnosťou vecnou i rečovou hlásajú a dokumentujú obchodnú vyspelosť nášho národa a tým potom aj duchovnú či kultúrnu jeho vyspelosť. A potom aby aj obchodný svet, a želali by sme si právom, aby práve on na prvom mieste dokumentoval nám prepotrebňú národnú disciplinovanosť, už aj preto, že sme zvyknutí, celkom oprávnene, hovoriť o potrebe vrodenej či prirodzenej disciplinovanosti obchodníkov ako o conditio sine qua non.

Dostačí len nakuknúť do inzertnej časti citovanej publikačie HDG, a nedisciplinovanosť, nejednotnosť, vecná i rečová, rozháranosť a hriešna povrchnosť v označovaní firiem priam až kričí skoro z každého inzerátu. A toto zlo treba odstrániť najmä teraz, keď pri arizovaní väčšina firiem obchodných a iných vôbec prejde do kresťanských a slovenských rúk a takto sa teda úplne premení i navonok.

Firmy delíme na osobné a vecné (alebo predmetné či neosobné) a osobné zasa alebo na firmy jednotlivecov, ak je majiteľ jednotlivec, alebo na firmy spoločníkov, ak sú majitelia aspoň dvaja, alebo ak ich je viac. Náписy na firemných tabuliach majú byť písané s veľkými nespájanými písmenami (ako v tlači) a za menom majiteľa pri vecnej a za menom pri firme vecnej nesmie byť bodka. Bodka sa kladie len za skráteným slovom. Čiarky sa smú robiť len vtedy, ak sa vyратúvajú predmety obchodovania (tovar). Čiarky i bodky sa môžu klásiť, ak ide o inzerát na letáčiku alebo v novinách, v kine, ale aj tu pôsobivejšie účinkuje verné podanie textu firemnej tabule, teda bez bodky a bez čiarok.

Vzory firiem

I. obchodných v užšom smysle slova; sú to:

a) firmy osobné:

1. firma jednotlivca:

ONDREJ MEŠŤAN
OBCHOD S ROZLIČNÝM TOVAROM

2. firma spoločníkov a)

JÁN SLIVKA A SYN
VELKOOBCHOD S VÍNOM, PIVOM A LIEHOVÝMI NÁPOJMI

firma spoločníkov b)

BRATIA P. A O. HRIVNÁK
KOLONIÁL DELIKATES

firma spoločníkov c)

MALIAK A TŘNIK
ŽELEZO VÁPNO CEMENT

b) firmy vecné a)

BUDÚCNOSŤ
PREDAJŇA Č. 1.

firmy vecné b)

S T A B I L.
VELKOOBCHOD S OCELOU A ŽELEZOM

II. firiem remeselníkov a ostatných živnostníkov:

a) firmy osobné:

1. firma jednotlivca:

KAROL SMELÝ
OBUVNIK

2. firma spoločníkov a)

JÁN SOPUCH A SPOL.
AUTODOPRAVA AUTOOPRAVŇA

firma spoločníkov b)

BRATIA MRVIAKOVCI
ZASIELATEĽSTVO

b) firmy vecné:

EALIA
KVETINÁRSTVO

III. firiem báňk, podnikov, závodov a tovární:

a) firmy osobné:

1. firma jednotlivca a)

JÁN BOHÁČ
BANKOVÝ DOM
PREDAJŇA TRIEDNEJ LOTERIE

firma jednotlivca b)

MICHAL PAZÚR
CHEMICKÝ ZÁVOD

2. firma spoločníkov:

KRIVOŠ A MACKO
TOVÁREŇ NA BIELIZNĘ
ZVOLEN

b) firmy vecné: a)

TATRA BANKA
FILIÁLKA V PREŠOVE

firma vecné β)

CUPRUM ÚČ. SPOL.
ZÁVOD NA SPRACOVANIE MEDÍ
KROMPACHY

firma vecné γ)

FATRA
TOVÁREŇ NA NÁBYТОK Z OHÝBANÉHO DREVA
TURČ. SV. MARTIN

(Pokračovanie.)

Anton Jánošík:

TVARY A KVANTITA SLOŽENÍN SLOVESA ČS.

(Pokračovanie.)

Tak isto analogické formy, ako boli v príomnom čase, sú aj v rozkazovacom spôsobe, veď príomný čas a rozkazovaci spôsob sa tvoria z jedného kmeňa. Podľa materských foriem: *priid-priid*, *pridime-pridime*, *pridite-pridite*, kde je tiež náležité *i*, ako v prezencie, analogicky vznikly imperatívy ostatných složenín s predponou, zakončenou na spoluhlásku:

nad-, *nadiid-nadiid*, *nadiidime-nadiidme*, *nadiidite-nadiidte*,
ob-, *obidi-obid*, *obidime-obidme*, *obidite-obidte*,
od-, *odidi-odid*, *odidime-odidme*, *odidite-odidte*,
pod-, *podidi-podid*, *podidime-podidme*, *podidite-podidte*;
pred-, *predidi-predid*, *predidime-predidme*, *predidite-predidte*;
roz-, *rozidi-rozid(sa)*, *rozidime-rozidme*, *rozidite-rozidte* atď.

Tieto analogické formy imperativu žijú tiež len v strednom nárečí, ako aj analogické formy príomného času; v západnom a východnom sú etymologické, prvotné s vokalizovaným *ъ* > *e*: *nадъ+иди* > *nадеиди-nадеиди* > *nadejdi*, na západe zas s dlhou kvantitou: *nадѣдї*, *nадѣдиме*, *nадѣдите*, podobne *обѣдї*..., *предѣдї*... atď. Znak rozkazovacieho spôsobu *i* sa zachováva vo všetkých složeninách západoslovenských foriem; stredoslovenské analogické formy sú zväčša bez *i*.

Aj tu pri rozkazovacom spôsobe boli by etymologické stredoslovenské formy **надоиди*, **обоиди*, **предоиди*... atď. I tuná ako výnimka je jediná etymologická forma *войди* (z *въ+иди* >

vo+jidi > vojdi). U Stanislava *vojt'*, *vojdne*, *vojsé* (346). V oravskom nárečí: *vôjd...* (Zem. Dedina). Tlačený doklad s dlhou kvantitou: *vôjd* (Súp. II, 167).

Pri složeninách slovesa *isť* prítomníkový kmeň sa uplatňuje aj v tvaroch príčastia minulého trpného, ktoré sa vždy tvoria pri ostatných slovesách z neurčitkového kmeňa. V stredoslovenskom nárečí a spisovnej reči sú ďalej analogické formy: *nadídený*, *obielený*, *odielený* ap. Z predpokladaných etymologických foriem (**nadojdený*, **predojdený*... atď.) možno uviesť *zojdení*: Ludja naň hladja dokola *zojdení* (J. Kráľ. Neznáme báśnie 166). V západnom nárečí sú etymologické formy: *nadéjení*, *obéjení*, *odéjení* ap.

Analogické formy máme aj pri *l*-ovom príčasti, kde podobne bol pre ne východiskom etymologický materský tvar složeniny: *prišiel* (< *pri+šiel*), *prišla*, *prišlo*. Podľa neho vznikol tvar *nadišiel*, *obišiel*, *odišiel*, *podíšiel*, *predíšiel*, *rozišiel* (sa) atď. Etymologické formy v stredoslovenskom nárečí pri zmene *ť > o* maly by byť: **nadošiel* (< *nadť+šiel*), **obošiel*, **odošiel* ap., ako je v prípade *vošiel* (< *vť+šiel*). (Forma *predošly* je poslovenčený český tvar *předešlý*.) Etymologické formy sú vo východoslovenskom nárečí, ale so zmenou *ť > e* v predponne složeniny: *nadešel*, *obešel*, *odešel*... atď. V západnom nárečí ešte aj v *l*-ovom príčasti sú analogicky tvorené složeniny podľa prítomného času, rozkazovacieho spôsobu a príčastia min. trpného; pravda, ide tu o analogiu prvej časti složenín, lebo druhá časť je od iného koreňa (*šeldť*): *nadéšou*, *obéšou*, *odéšou*, *predéšou*, *rozéšou* (sa) atď.

Všetkým spisovným (analogickým) formám složení *l*-ového príčastia je spoločný tvar: *išiel*, nárečovým (etymologickým) zas *šiel*. Z tohto je zrejmé, že samohláska *i* nedostala sa do tvaru *šiel* z prítomného času základného slovesa *idem*, *ideš...*, ako by sme sa mohli domnievať⁹, lež z analogických foriem *l*-ového príčastia týchto složení; tvar *išiel* je sám osebe analogický, čo veľmi dobre vidno, ak ho oddelíme od predpôn analogických složení a prirovnáme k materskej forme *prišiel*: *obišiel*, *odišiel*, *rozišiel* (sa) atď. a *prišiel*. Teda forma *šiel* (zo *šeldť*) je etymologická oproti *išiel*. V stredo-

⁹ Predošlá poznámka (8) patrí sem. Stala sa myšlka. Zamenená nóta: Jazykový odbor MS navrhoval tvary s dlhou kvantitou: *vôdeš*, *vôdem*... *vôjdu*.

slovenských nárečiach nachádzame popri sebe obidvoje, na západe len analogické: *išiel*. Z nich v literárnej reči dáva sa prednosť analogickej forme *išiel*; je rozšrenejšia od tamtej a aj dobre zapadá do systému ostatných analogických formiem tohto príčastia, užívaných v spisovnej reči.

Zomedzi všetkých tvarov odchodne od predoších Pravidiel bola urobená zmena v prítomnom čase složeniny *prišť*. Nové Pravidlá slovenského pravopisu správne boli zavedené z dvoch spôsobov písania prítomného času tvary: *priđem*, *priđeš... priđu*, ako to bola odporúčala SR. V strednom nárečí maly také pevné postavenie a taký veľký vplyv, že sa podľa nich poutváraly analogické formy všetkých složení slovesa *ışť*, s predponami zakončenými na spoluhlásku. Zato nebolo by ani dôsledné, aby sa ináč písaly materské formy: *priđem*, *priđeš... priđu* a zas ináč analogické: *obiđem*, *odiđem*, *prediđem... atď*. Synchronicky všetky tvoria jeden komplex oproti druhej skupine složení toho istého slovesa *ışť* s predponami, zakončenými na samohlásku. Takto pri týchto složeníach sú dva typy. I. typ tvoria tie, ktorých predpony sú teraz zakončené na spoluhlásku, pôvodne na *ı*, II. typ zas všetky ostatné s predponou zakončenou na samohlásku, napr.: *do+idem-do+jidem* (> *dójdem*), *na+idem-na+jidem* (> *nájdem*), *po+idem po+jidem* (> *pójdem*) atď.

Pri složeníach II. typu prichodí všimť si najmä kvantitatívnu stránku prvej ich časti, nakoľko kvantita nebola ešte dôkladne ujasnená a ani ešte teraz v spisovnej reči nekladieme dlhú kvantitu všade dôsledne tam, kde sa podľa výslovnosti a systému pýta. V 1. vydani Pravidiel slov. pravopisu (z r. 1931) uznávaná bola dlhá kvantita len pri složenine *pójdem*, *pójdeš... pójdu*, pravda, len zato, že zodpovedala českým formám *půjdou*, *půjdeš...* Vplyvom češtiny pri ostatných složeníach udržiava sa krátká kvantita v spisovnej reči donedávna, hoci v nárečiach bývala pri nich dlhá a taká kde-to prenikala aj do literárneho jazyka¹⁰; najčastejšie ju vŕdaj pri *dójdem*, *dójdeš... dójdu*, menej pri *zárjdem*, *zájdeš... zájdu*, *nájdem*, *nájdeš... nájdu*. Podľa akejtakej tradície dlhú kvantitu týchto slov uzákonily aj nové

¹⁰ Tvary *dójdem...* sú častejšie, menej časté *nájdem...* *zájdem...* napríklad Tajovský: *zájde* (Smutné nôty vyd. 107, str. 9), Koreň: *nájde* (Illustr. dej. slov. lit., 112) a inde.

Pravidlá slovenského pravopisu. Dlhá kvantita pri složeniacich *ujdem...*, *vyjdem* nebola uznána v spisovných tvaroch.

Najprv si ujasníme dlhú kvantitu pri starom spisovnom *pôjdem...* a novšom *dôjdem...* Aj tuná možno predpokladať taký istý vývoj, vznik dlhej kvantity ako pri etymologických západoslovenských formách: *odéjdem*, *obéjdem*. atď. Podobne i pri nich medzi plnou samohláskou *i-* základného slovesa *idem*, *ideš...* *idú* a samohláskou *-o* predpony *po-*, do- vzniklo hiátové *-j-*, aby sa vyplnila medzera, hiát medzi nimi; takto: **po+idem*, **do+idem*, s hiátom *po+jidem*, *do+jidem* celkom tak, ako sme videli pri složenine *pri+idem*, *pri+idem*, z čoho sfahovaním *i>j* je *pridem*. Lenže pri *pôjdem*, *dôjdem* nebolo také sfahovanie fahké, kedže nie sú jednako obidve samohlásky. Pravda, aj tuná predpona *po-*, *do-* stratila funkciu predpony a stala sa homogennou časťou celého slovesa, podobne ako pri slovese *přidem*. Takto hľavný prízvuk so slabiky *ji-* základného slovesa (*j*)*idem*, (*j*)*ideš...* (*j*)*idú* prešiel na predložku *po-*, *do-*, pričom sa kvantitatívne oslabila korenná hláska *i* v slabike *ji* (*pój(j)dem*) a potom zanikla. Tým, že sa tvar zmenšíl o jednu slabiku, vysvetlíme aj kvantitatívne predĺženie na predpone; ide tu o vynáhradu za stratenú slabiku: *po(ji)dem* > *pój|dem-pójdem*, *do(ji)dem* > *dój|dem-dôjdem*. — Ten istý vývoj a také dlhé kvantity sú aj pri ostatných širokých samohláskach (*a*, *u*) v predpone:

na-: *nájdem*, *nájdeš*, *nájdes*, *nájde*, *nájdeme...* *nájdu*;
za-: *zájdem*, *zájdeš*, *zájde*, *zájdeme...* *zájdu*;
u-: *újdem*, *újdeš*, *újde*, *újdeme...* *újdu*. (Pokračovanie.)

Eugen Pauliny:

VÝBER Z DETVIANSKÝCH SLOVIES.

<i>banopas</i> , teraz už aj <i>banujeme</i> , ked	<i>a ti sa ňebi, ti bŕkoš</i> (Stožok).
<i>je po ňečase</i> (Kriváň);	<i>do hrnčeka bije vajcia</i> (Detva);
<i>báť sa</i> , povedať ždicki, že sa sveľe	<i>blúdiť</i> , ráto pila večnej bládi (Stožok);
<i>ňíčohu ňeboj</i> (Detva), ňeboj sa, nít	<i>bodať</i> , bodať aj z datma praštvima
<i>sa fi nesťane</i> (Stožok), ke_ca to	(Stožok), bodať ih_Boch pobiť
<i>človeng boji len prefahovať</i> (Stožok);	(Klokoč);
<i>behat</i> behať po dochtoroch (Kriváň);	<i>boľať</i> ; to je iba na klavu boleňia
<i>bežať</i> ; burať celim dropkom bežať	(Kriváň);
<i>domou</i> (Detva);	<i>brboľať</i> , brboče len tú reč (Korytárky);
<i>bif</i> , tristo bohoj vás biu (Kalinka),	

brechať, breše, hreší, ke_ca nahňevá (Stožok);
búrať, fakyo sa búralo ako ten stolčok, je suchá zem ohromne (Stožok);
cjepkať, manko, fje kurafa cjepkaju (Detva);
čahuť, ako vdeu Rinaldo, že on čahá jemu na život, tag ho ofstrelí (Stožok);
čakávať, ja som boj tjež na jedniho čakávaj, so_mu boj potštekoj, žebi tam něpásou (Stožok);
čudiť, ohovárať: oj či čudi jede_na druhoho (Detva);
čuvat, počuť: potom něbolo čuvad o nom (Stožok);
dariť sa, jemu sa to šecko dobre darilo (Stožok);
darúvať, tag im otpúštau dvacať šesť, že im darúva, len žebi mu tú največú dať (Stožok);
dávať, piať dávať naňho pozor, že čo bude robiť (Detva), ale Martin myoj, Martin, kedi ti už len ten rozum mať budeš, že sa na faktie pletki dávať (Detva);
deckošiť, mládeniť;
dobehať sa, tak som sa dobehať za ním (Kalinka);
dobiť, tie koňe hu tag dobiť, že tá žena s toho umrela (Detva);
dochodiť, voláko nědochodja peňjaze (Klokoč) (niet peňazl);
dokezovať, ešte sa toto na ťeba dokezuje (Stožok);
doprávať sa, dohovárať sa: vdeu šecke starie babi, čo vedeš porábať, ako sa doprávať za oltárom (Detva);
domáhať sa, ale on sa len dnu a dnu domáhaj (Detva);
dolomiť sa, pochrámať sa: ve_ca on dolomil na veľa mestoch (Detva);
dopítať sa, tak sa už dopitam, že čo a ako (Kriváň);
doraziť, zabíme ho, už ho dorazme a tu ho zahádzme (Stožok);
dofasiť, za hrstan ho dofasiť (Stožok), viď fasif sa;
dofisnuf sa: mucha sa šade dofisnu (Stožok);
dovartovať, ja bi boj spod medzi dovarfoval, ale žena sa bála (Stožok);
dozrijeť, ej zbadaať: sliuka, to sa nedá zestr, kím to nedozrieť (Mangurovo), keď voláku vraždu spáchaj a voláktio ho dozrej, žebi mu parsún poznaj... (Stožok);
dozvedať sa, dozvedá sa, že de je ten dom, čo to tag máta v nom (Detva);
drhnut, sedlak, to je fakti ako otrok, vždi drhnú a hidi_nema (Kalinka);
drvif, drvíg skála (Stožok);
držať sa, (v) každej cimre sa držať inakšá grupa (Kriváň), kačke mi nědržime (Lieskovec);
dulovať, hľadať;
duť, to vetti veľkie duju, nerasťte níč (Detva);
fujarať, hrať na fujaru;
glajchať, rovnati: to misí glajchati, aby to nepokazí (Detva), tím kružlkom si kveti glajcháme (Stožok);
glbať, tažko kopati: fakti sa to gibe poj dňa (Klokoč);
hartovať, voláko ih už misia hartovať (Kalinka);
hečať, jačať: čo heči? (Stožok);
hľadať, žandari hľadať po tom sfavenej (Stožok);
hlúpiť, chodja rečnici, chodila, sved hlúpija (Stožok);
hlušiť, ved bi hu ja boj hlušių, čobi (= keby) prasce němala (Detva);
hodiť sa, sa kúkolu veľa hodilo do nej (do pšenice) (Stožok);
hrať sa, uš sa budeme tie karti hrať (Detva);
hrdiť sa, pýšiť sa;
hibať, utekat: no, ti hibať (Stožok);
chlípkat, chlipkať: už mi aj oči chlipkaju (Stožok);
chodiť, žobrať: Matúž Miškoū, ton

*uš pomedzi ľudí chodi (Podkrazy);
chovať, faktoho darebáka chovajuť koníci (Stožok), sami sa chovajú a zo sta maju len desaťinu (Stožok);
chvíliť sa, ešte hľadom tento tŕžden sovi sa chvílime do krumplou (Kriváň), jedni vrvavja, že sotvi chvíľa robotu tejto jesení (Kriváň), ale ako vetrov duu, na jedného zahodilo plameň a chvíliť sa mu hábi (Detva);
išť, doz. dobre robota tšla (Stožok), išou som takou steanovou ulicou (Stožok), ani robota mi robofou nešla (Kriváň), a z mládím čo? Ide sa ženit? (Stožok), nám z Ānčou veru lepšie išlo (Stožok), behom hľadom ide (Stožok), iden sa predaf (Hriňová), po tri raná tšla veľká búrka (Detva), o hambu tu ide (Klokoč), to bý mieseū bid mládežec, čobi som za ňeho tšla (Lukovo), nag má akú takú ranu na ceckoch, nuž ide zabíť (Lukovo);
jednat, tam sa mohou ňejednať (Stožok);
jesť, som z vela peci chleba jeť (Kriváň);
kašiacka, chorlavierť: ale kašiacka dľho (Detva);
kalíť, to je metlička, čo sa kalí trba (Detva), humno kalime, tam treba vela vodi (Stožok);
kláňať sa, nebude to dobre, kím sa takto bude svet kláňať (Stožok);
kmotrať sa: kmotrať zme sa (Zv. Slatina);
koňovať, tvrdzo robiť: načo vraj tam koňovať pánovi (Kriváň);
koštovať, mná to koštovalo do jedenáctisíc korún tie dňoučki, ten vidai (Kriváň), špitál vela koštuje (Podkriváň);
krájať, krájať sa chleba (Kalinka);
lá, potom uš, lá, nevjem, ako to višlo po tristo korún (Kriváň), mi máme tieš priateľou tam, lá...
lá... tufo braťanci (Kriváň), len láska zubámi zažripať (Kriváň), robota, láska, veľká (Kriváň), ale len vjetor, aký sa lala rozduť (Detva);
lipnuť, to tag lipne ako šípi (Stožok);
lolotať, lolotať madarski (Kriváň);
misiť, obedz misi plasť na takito lotra (Stožok);
mrašiť, hodit: som tam mrašili tehlu (Stožok);
nadrijaťať, tam mládzil ešte nadrijaťu (Stožok);
nahotovať, nahotujťe mi šez vajec (Detva);
nakročovať sa: narobi sa človek, nakačuje (Kalinka);
nakrijaťať, mierne napomenúť: to zme aj mi nakrijaťi (Kriváň);
napíť, slinku, kelko mále napítyo (Stožok);
narobiť, to nám pridel dať a skaza vje, ako to narobiť (Kalinka);
nastať, ňechvál mesiac, keď nastane, ale keď dolu zide (Stožok);
natchodiť, iba keď žandári začali natchodiť (Korytárky);
nazerať, a vi čo tu nazeráš (D. Huta);
núrať, hľadať: po sfaveňti núrať f slame (Kalinka);
obháňať, strážiť: odvýzezoū ho k vinčurovi, čo višnicu obháňať (Stožok);
obisť, nuž ale ako vrvam, česlad náz je nje veľká a takito si to obidie (Kriváň);
obracať, prvej največších zbojníkov obracať na žandároū (Stožok);
odbakať, na īahko odpravíť: fohu odbakaju takito človeku (Stožok);
odhadzovať sa: svet sa bude odhadzovať o teba (Stožok);
odhodiť sa: ja sa tag obzrem, volakto sa reku od obloku odhodiť (Stožok);
okrotnuť, potom chlab tag okrofou (Korytárky); (Pokračovanie.)*

-tri-:

TROCHU REHABILITÁCIE.

Pravotár.

V pravopisnom slovníku slovo „pravotár“ je pod hviezdíčkou, čo značí, že je vraj nesprávne.

Pobavme sa trochu pri tomto „nesprávnom“ slove a pri tom ustálme i dôvody, ktoré podvracajú chybnú mienku pravopisného slovníka.

Príponou -ár odvodzujú sa mená zamestnania a povolania, ako napríklad ryba — rybár, hvieza — hvezdár, banka — bankár, liek — lekár atď. Na tento spôsob utvorené bolo i slovo *pravotár* od slova *pravota*.

Slovo *pravota* je podľa pravopisného slovníka dobré, a keďže je dobré, tak ho ani prípona -ár nemôže znehodnotiť, ako ho vskutku ani neznehodnocuje, keďže *pravotár* je správne tvorené podľa ostatných denominatív na -ár a podobne veľmi vhodne a výstižne označuje zamestnanie ľudí patričného odvetvia, ktorí majú čo do činenia s *pravotou*.

Náramná chúlostivosť pravopisného slovníka je tým zárázajúcejšia a neoprávnenejšia, že v danom prípade nejde o nejaký novotvar dneška, ale o slovo už od dávnejších čias zaužívané.

V rodičovskom dome nikdy som nepočul hovoriť o advokátoch, ale len o pravotároch a — fiškáloch. Širšia slovenská verejnosť poznala len názov „fiškál“. Ináč pravotármci boli dobrí slovenskí národovci a fiškálmci maďaróni a Židia.

Neskôr sám som sa dostal do pravotárskej kancelárie, kde sme v styku so slovenskými kolegami nikdy nepoužili názov „advokát“, ale vždy len a len „pravotár“. I naše stenové tabuľky označovaly nás všade ako *pravotárov*, v čom bolo zahrnuté hrdé povedomie toho, že nie sme z krkavčieho kŕdla našich odrodených politických protivníkov, ktorí boli do jedného „advokátmi“.

V T. Sv. Martine zo starších slovenských pravotárov žijú už len dvaja a — rozumie sa — podľa svojich tabuľiek sú ešte i dnes „pravotármci“. Jeden z nich bol predsedom a druhý tajomníkom Advokátskej komory.

Odkiaľ teda tá čudná averzia proti slovu *pravotár*?

Ja myslím, že toto slovo len z mýlky upadlo do nemilosti pravopisného slovníka, lebo je oveľa lepšie utvorené než mnohé iné slová, nad ktorými pravopisný slovník nezlamil palicu. Uvážil treba i to, že toto slovo má takú historickú minulosť za sebou, akú nemá azda ani jedno iné slovenské slovo v súvisе s bývalým maďarsko-politickým režimom. Maďarský šovinizmus necítil toľko nenávisti ani k jednému verejnému nápisu ako práve k tabuľke slovenských nacionalistov s tým anatemizovaným „pravotárom“. Len takéto tabuľky rozbíjali a zamazúvali naši niekdajší národní neprajníci.

Za českého režimu politickí a rečoví jednotári krivým okom hľadeli na slovo *pravotár*, vetriac v ňom národný separatizmus.

České univerzity a česki sudcovia na Slovensku pridŕžali sa všade a vo všetkom českých termínov, a tak — rozumie sa — ani slovo *pravotár* nemohli ponechať v tej peknej pozícii, ktorú zaujimalo pred prevratom v slovenskej terminológii a v obyčajnom hovore. České univerzity a česki sudcovia pohodlne a bez teoretických debát s povýšenou istotou tisli u nás do praxe svoje domáce termíny a svoje rečové zálľuby podľa zásady, že medzi českým a slovenským termínom nemá byť znateľnejšej odchýlky.

Takto stihlo úradné a „vedecké“ exkomunikovanie zo slovenčiny a z právnického slovníka i vžité slovo *pravotár*. Naša mladšia právnická generácia na českých univerzitách a pri súdoch už ani nepociťovala, že sa deje krivda jej materinskej reči, keď sa vyhadzujú z nej dobré slová pre ideologický výnalez národnej jednoty. Značná časť tejto mladšej generácie iste nemá dostatočného smyslu, pochopenia a piety pre rečové zvláštnosti a finesy slovenskej právnej terminologie. Po prevrate slovo *pravotár* len preto bolo doráňané na svojej životnej púti, že bolo slovenské.

A teraz prizrime sa zblízka aj na to favorizované slovo „advokát“.

Názvoslovia len vtedy sa uspokojujú s cudzím slovom, keď nieto domáceho slova alebo keď navrhnutý domáci novotvar nevyhovuje.

„Advokát“ je slovo cudzie. Starí Rimania, keď potrebovali právneho odborníka, tak si ho **privolali**. Odtiaľ pochodí slovo **advocatus** = privolaný. V rímskom názvosloví je toto slovo domáceho pôvodu a úplne zodpovedá duchu rímskeho práva i vývojovej linii rímskeho právneho názvoslovia. Že proti tomuto slovu s hľadiska rímskej právnej terminologie nieto námietok, je zrejmé, a len to dosť nechápem, prečo by mali byť i naši slovenskí právni odborníci a poradcovia „privolaními“ podľa rímskej terminologie, keď vývoj našej právnej terminologie spočíva na cele iných skutočnostiach než vývoj rímskej terminologie a keď slovo „advocatus“ neznačí v našej reči nič zvlášť vtipného alebo charakteristického.

Neviem, ako by sa to páčilo slovenským pravotárom, keby napísali o nich, že ako **privolaní** povedali pásne obranné reči, alebo že sú členmi „komory privolaných“. Azda niektorí budú namietať, že veď v takýchto prípadoch právnické termíny nemožno doslovne prekladať (a veď ich na praktické použitie nikto ani neprekladá) a že medzinárodné názvy majú mať prednosť pred názvami domácimi, lebo že nás spájajú s veľkým svetom. Nuž tieto námietky sú slabé a nezashluhujú si ani povšimnutia.

Slovo **pravotár** patrí v slovenčine medzi vžité slová, a preto každý pokus o jeho diskvalifikovanie v právnej terminológii a o jeho vytvorenie zo slovenského všeobecného slovníka stroskoce sa ako každé iné rečové násilnictvo. Keby však doba nevďačníkov predsa len uložila toto slovo do márnice mŕtvyh, ja ani vtedy neobanovaval by som, že som mu venoval tento krátky nekrolog, týchto niekol'ko úprimných a záslužných slov na rozlúčku, lebo veď viažu ma k nemu mnohé rozpomienky, slasti a strasti z čias, keď **pravotárska vizitka** mala taký zvučný národný význam.

Od redakcie.

Výklyady pekne podané. Lenže vec nie je taká prostá, jasná, ako ju článok predstavuje.

Slovo **právo** majú všetky slovanské jazyky; s podstatným menom (právo) ide i prídavné, **právny**, a príponou **-ota** z prídavného mena dostane sa i **pravota**. Ako drahý-drahota, dobrý-dobrota, čistý-čistota, nahý-nahota, nemý-nemota, ostrý-ostrota ap., tak ide **pravý-pravota**. Prídavných miest takýchto je až hojnosť a od nich príponou **-ota** natvorených slov tiež hodne. Ale od nich, od slov z prídavného mena príponou **-ota** tvorených, tu nejde sa ďalej k prípone **-ota** inej

prípony sa už nevešia, teda ani prípony -ár. Slova pôvodného, ktoré ešte príponou -ár, ako *pravota-tár*, bolo by sa utvorilo, v slovenčine nieto. (*Drahotár?* *Dobrotár?*)

V Slovanstve i veľké národy, Rusi a Poliaci, majú len advokat, advokatstvo—adwokat, adwokactwo, (I *pravota* lm je nie *proces*.) U nás slovo *pravotár* v 1860-tych rokoch bolo tvorbou dr. Michala Mudroňa, ale prepadio veľmi skoro a obnoviť ho sotva sa podarí.

LITERATÚRA.

Michal Koperdán: Porovnávacia gramatika východoslovenského nárečia. Príručka pre učiteľov. Vydala Matica slovenská 1940, str. 48.

V Matici slovenskej v tieto dni vyšla dobrá príručka pre praktické poznanie východnej slovenčiny, ktorú napísal *Michal Koperdán*, riad. meštianskej školy. Časová knižka! Hodna je, aby si jej všimli nielen východní Slováci, ale aj Slováci ostatného Slovenska, najmä učitelia a profesori. Na takú či podobnú prácu slovenská lingvistika už dlho čakala. Je cenným príspevkom k štúdiu našich dialektov. Prináša niektoré poznatky aj pre teoretickú časť lingvistiky, napríklad rozdiel medzi stredoslovenským a východoslovenským čo do mäkkosti. Ale aj s inej stránky treba hodnotiť túto príručku ako knižku časovú a prepotrebnnú.

Úvodom k jej poznaniu načím hodiť aj niekoľko myšlienok iných, nielen odborne jazykových.

Palica má dva konce. A takéto konce má aj celá jazyková oblasť slovenčiny. Zavše treba sa tešíť z jej premnohých ostrovov a výbežkov, zavše úzkostlivu bedľu nad jej roztečenosťou. Krajové osobitnosti rečové sú večnými prameňmi jazykovej kultúry slovenskej a nových jazykových potrieb. Načiera z nich básnik a spisovateľ, keď hľadá priliehavý výraz na svoje predstavy. Načiera vedec, keď potrebuje nové slovo, a nadovšetko teší sa lingvista, že môže nájsť v domácich zásobách výraz, ktorý od neho žiadajú. Takýto je dobrý koniec aj toho bohatstva, ktoré skrýva v sebe dialekt východoslovenský.

Ale väznejší je ten koniec druhý. Na myslí máme skutočnosť, že jazyk už oddávna nie je len zjavom kultúrnym, dorozumievacím prostriedkom, ale je rozhodujúcim faktorom sociálnym, sociologickým a politickým. Na vedomí spoločného jazyka spočíva celá sféra životných záujmov národa, jazykom predovšetkým je determinovaný súhrn životných práv duchovných aj hmotných, ako ich hlásia od času hnútia nacionalistické. Ani v jednom národe jazyk netvoril takú markantnú dominantu národnej a štátnej svojbytnosti ako práve u nás. Pravdu tú netreba viac osvetľovať. Ale jedno treba si naozaj dobre všimnúť.

Vývoj slovenského nacionálizmu nie je ani zdaleka na konci. V národnom živote slovenskom je ešte dosť snáh excentrických. Šaratapí tu napríklad škodlivý lokálpatrotizmus. Slováci radi sa pretekajú v sláve a prednostiach svojho mesta a kraja, honosne uka-

zujúc svoje osobitnosti geografické, historické, hospodárske, kultúrne a všetlijaké. Radi hovoríme o sebe — nielen ľud, ale aj inteligenti —, že sme Liptáci, Oravci, Pohronci, Spišiaci, západniari a pod. Povieme, hádam, že toto sú separatistické sklonky skôr žartovné ako vážne. Ale nemožno len takto posudzovať lokálpatriotizmus východniarsky. Prečo?

Len celkom nakrátko poukazujem na význačné okolnosti, ktoré tu väzne rušia a hatia vývoj k ozajstnej národnej jednote slovenskej. Letmým pohľadom do minulosti zbadáme, že východné Slovensko, i. keď nepochybne od nepamäti vývinom svojho stavu druží sa k. ostatnému národnému celku, jednako celkom s ním nesplýva. V dnešnom pozorovaní treba si všimnúť svojrázu, spôsobu života, mentality tých krajov — a nadovšetko reči. Východoslovenský dialekt — z príčin najrozmanitejších — má niektoré prechodné spoľočné znaky so susednými jazykmi a zato v lingvistickej svete stal sa problematickým, ku ktorému jazyku patrí. Bijú sa oň, pravda, z príčin politických, Poliaci aj Rusíni. Závažná okolnosť je, že východnej slovenčiny sa užívalo aj za spisovný jazyk. „Šarištinou“ písalo sa aj vtedy, keď stredná slovenčina už definitívne bola kodifikovaná ako spisovný jazyk všetkých Slovákov. Takéto momenty maly by patriť do minulosti. Ale nepatria! Stará sa o to nepriateľská propaganda. Utichla propaganda poľská, ale neutichla rusínska, a priam zúri propaganda maďarská. Peštianske rádio neprestáva húšť východným Slovákom, že oni sú „Slovjaci“, čiže osobitný národ, k čomu zákerne využíva práve tradície a svojrázu východoslovenského dialekta. Ako sa tá propaganda rozbesnela, ukazuje najlepšie to, že do slovenských škôl na odtrhnutom území vých. Slovenska zavádzajú ako vyučovaciu reč „šarištinu“. V domácom živote východoslovenskom nájde sa dosť takých, ktorí túto záškodnícku propagandu podporujú.

Tu som teda na tom druhom konci dialekta. Z krátkeho náčrtu, tuším, dobre vidno, že množstvo dialektov značí množstvo trhlín v národnej jednote slovenskej a že najvážnejšia trhлина je na východe. Tu dialekt povážlivu vymkol sa zo svojej sféry čisto jazykovej a deštruktívne zasahuje do pospolitého života slovenského. Treba teda venovať jazykovým pomerom na východnom Slovensku (a vôbec mnohým pálčivým tamojším problémom) pozornosť rozhodne väčšiu, ako im venujeme doteraz. Nemožno ani jednému Slovákovi dívať sa na východné Slovensko s vysokého koňa a uspokojiť sa poznatkami, aké máme prípadne o polárnych krajoch. Stretol som sa s premnohými Slovákmami, ktorí nás východ vedeli odbaviť hlúpou poznámkou: *Ta to tam hutoraci byvaju!* Ale na druhej strane aj východní Slováci musia sa teplejšie primknúť k národnej jednote slovenskej, dbať predovšetkým na správnu kultúru spisovného jazyka. Nemožný je dnešný stav — toto hovoríme ako východniar! —, že z našich škôl na východe vychádzajú aj maturanti, ktorí si neosvojili dostatočne spisovný jazyk. Nemajú správnu výslovnosť, niektoré hlásky ani nevedia vysloviť, nepoznajú dostatočne slovník, nedabajú na barbarizmy a pod.

Nadhodil som tu otázky omnoho širšie, ako ich rieši stručná Koperdanova Porovnávacia gramatika východoslovenského nárečia. Isté je, že tu treba väčšie vedecké diela, či už pre kladnú alebo zápornú stránku tohto dialekta, a treba zmobilizovať aj iné sily, ako ich môže mať kniha. Toho si je autor práce sám veľmi dobre vedomý a so svojou porovnávacou gramatikou nemá iných ašpirácií, len aby pomocnou príručkou prispel k lepšiemu vyučovaniu slovenčiny na východnom Slovensku, najmä na Spiši.

Takéto poslanie táto knižka veľmi dobre môže splniť. Autor zaoberá sa v nej všetkými podstatnými hláskoslovnými, tvaroslovnými, kmeňoslovnými a čiastočne aj lexikálnymi odchýlkami vých. slovenčiny od spisovného jazyka. Dôrazne upozorňuje na formy dialektické a spisovné. Splňuje takto základnú požiadavku vyučovania slovenčiny, aby sa v ňom využil každý zjav z nárečia, ktorý podporuje spisovné formy, a každý, ktorý je im na škodu. Všeobecný názor učiteľov a profesorov býva taký, že vo vých. slovenčine ľažko čo nájsť za základ vyučovania spis. jazyka. Príkladom uvádzam, že dobre je východoslov. žiaka upozorniť, aby hlásku *l* aj spisovne všade tak vyslovoval ako vo svojom dialekte; že podľa pravidla: *si, zt = sy, zy, št, ši = si, zi* bezpečne bude vedieť, kde písat *i, y* po *s, z;* aby nenahrádzal všade dial. *c* za spis. *t* (môže takto vzniknúť aj veta: Kočír sedí na petu! a pod.). Praktickú potrebu pri vyučovaní slovenčiny má autor stále na myсли, preto nikde sa nepúšťa do dlhých výkladov jednotlivých dialektických zjavov. Nerozoberá ich do detailov, nepodáva ich vznik, nestanovuje zákony, ktorými sa spravujú, slovom, niete tu nič prísné vedeckého, čo by nám hlbšie zdôvodnilo množstvo dialektických osobitností. Ale pri tom všetkom táto gramatika dobre poučí aj odborníka o rozsahu dialektických odchýlok východoslovenského nárečia, pre každého je dobrou odbornou informačnou knižkou.

Koperdanova gramatika má veľký význam výchovný. Práve to, že každý dialektický zjav opiera o slovenskú základnicu, zahŕňa predstavy, že by východná slovenčina nebola výbežkom slovenským a mala sa deliť v čomsi s jazykovým vývojom poľským či rusínskym, či kdesi že treba predpokladať samostatný vývoj. Toto vedomie rozhadne musí viazať východného Slováka k národnej jednote slovenskej, musí budť v ňom ešte spolupatričnosť všetkých Slovákov a drobiť všetky separatistické snahy, aké na východné Slovensko sa zanášajú. Takýto účinok musí mať táto knižka na všetkých Slovákov. Každému prináša dobré poučenie, že reč Slovákov, i keď je rozdrobená na množstvo farbistých odtienkov, jednako len na celom území Slovenska je v podstate jedna — slovenská. Odporúčame preto túto knižku aj nevýchodniarom, nech si ju každý dobre poprečtuje, aby sa netrúsilys tu a tam reči, že slovenský východ je čosi ako piate koleso na voze. Nech každý pozná, že aj rečove východ prináša do slovenskej kultúry práve taký podiel ako ktorákoľvek časť ostatného Slovenska! Nech pozná, že jedno sme od západu na východ!

Štefan Koperdan.

R O Z L I Č N O S T I.

cíp — Slovo *cíp* nepočut' z úst slovenského ľudu. V Pravidlách ho niesť. Do Ledéniho Nomina anatomica dostalo sa iste len zo zvláštej príčiny. Pozri NA 96 *cuspis* = *cíp*; NA 183 *cuspis* = 1. *hrot*; 2. *cíp*. V českých textoch je slovo *cíp* bežné. V Nikolauových českých zemepisných učebniciach možno čítať i výrazy, ako: v južnom *cípe* Afriky, v juhovýchodnom *cípe* Egejského mora a pod. Toto sú výrazy, použité s ohľadom na mapu na spôsob detský, ako keď žlačik povie pri mape, že napr. Ružomberok leží od Banskej Bystrice nahor. Podľa Jungmanna český rolník *cípom* menoval koniec oráčiny, vyblehajúci ako klin do ostatného poľa. Slovenskému rolníkovi bol a je takýto koniec oráčiny jednoducho klinom alebo cvíkom oráčiny. Do spomenutej práce Ledéniho slovo *cíp* dostalo sa akiste z núdze, lebo v nej už latinské slovo *cuneus* je preložené ako *klin*, NA 130; ďalej *cornu* = *roh*, NA 10; *corniculum* = *rožok*, NA 181; *apex* = *hrot*, NA 10. Pritom bolo treba posloveniť ešte latinské slovo *cuspis*. Tu teda popri slovách *klin*, *roh*, *rožok*, *hrot* slovo *cíp* javilo sa ako potrebné. Lenže latinské slovo *cuspis* znamená vlastne *žihadlo*, *picháč* a v prenesenom smysle i *klinček*, *rožtek*, *koniec*, *konček*, takže máme dosť našských slov za české slovo *cíp*.

Srbské „vojvoda“ je nie „vojvodca“. — Nedávno vydala Matica slovenská Horský veniec, antologiu súčasnej srbskej beletrie od Jaroslava Malého. V knihe je i novela Grigorija Božovića Zlate zo Slatiny (str. 177 a nasl.). V novele z macedónskeho prostredia vystupujú bulharski i srbski komití a ich vodcov preklad dosledne menuje „vojvodca“. Neviem, či je to chyba prekladateľa (Ondreja Vrbackého), alebo ju azda zavinil matičný korektor, ale chyba zostáva chybou. V srbskej pôvodine je totiž „vojvoda“, a toto slovo my nesmieme prekladať „vojvodca“. Nášmu „vojvodca“ (veliteľ vojsk) zodpovedá srbské „vojskovodja“. Proti tomu srbské „vojvoda“ má niekoľkoraký význam: v armáde značí hodnosť, ktorú my podľa západnej terminológie vyjadrujeme slovom „maršal“. „Vojvoda“ je ďalej to, čo my vyjadrujeme slovom knieža (panovník, alebo šľachtic s tým titulom). Konečne „vojvoda“ značí veliteľa (v našom preklade veliteľa komitov, inak veliteľa menšej vojenskej jednotky). Keď prekladateľ nepreložil slovo „komita“, nemusel preložiť ani slovo „vojvoda“, alebo ho mohol preložiť slovom „veliteľ“, lebo *vojvoda* komitov je skutočne *veliteľ komítov*.

f—s.

Zák. čl. XVI/1894, a nie zák. čl. XVI:1894. — Naše súdy často citujú uhorské zákonné články tak, že medzi poradové číslo zák. článku a rok, kedy bol zákonný článok vydaný, dávajú dvojbodku, teda napr.: zák. čl. XVI: 1894. Tento spôsob je prevzatý z maďarskiny, kde má svoj smysel. Zákonodarná činnosť býv. uhorského a terajšieho maďarského parlamentu v jednom roku chápe sa ako celok (zákon), ktorý sa delí na články. Keď sa v maďarsčine piše zák. čl. 1894:XVI, znamená to, že ide o článok XVI zákona z roku 1894; to je práve smysel dvojbodky. Ale keď v slovenčine musíme dať napred poradové číslo zák. článku a potom rok, nemá dvojbodka nijakého smyslu. Pišme teda: *zák. čl. XVI/1894, a nie zák. čl. XVI:1894.*

F.

Citovanie právnych predpisov. — V Slovenskom zákonníku citovaly sa prv právne predpisy tak, že sa začalo od najnižšej jednotky a postupovalo sa k jednotke vyššej. Napr.: lit. e), č. 3, ods. 2, § 8 zákona č. 140/39 Sl. z. Tak je to vraj logické. Možno, ale v praxi sa tento spôsob citácie vôbec nedá použiť. Právnik si musí najprv vyhľadať zákon, potom paragraf,

potom odsek a alineu. Logické by bolo teda: zák. č. 140/39 Sl. z. § 8 ods. 2 č. 3 lit. e). Len z príčin gramatických zmenilo sa toto poradie tak, že označenie zákona dáva sa na koniec, aby sa mohlo dať do genitívu. Teda: § 8 ods. 2 č. 3 lit. e) zákona č. 140/39 Sl. z. V praxi takéto citovanie právnych predpisov nerobilo nijakých ľažkostí, naopak, je veľmi účelné, malí by sme preto pri ňom zotrvať.

Zo Sbírky zákonov a nařízení bola prevzatá prax, že sa paragrafy, odseky, body a aliney oddeľujú od seba čiarkou: lit. e), č. 3, ods. 2, § 8 zákona č. 140/39 Sl. z. Myslím, že s hľadiska pravopisného nie je to bezpodmienečne potrebné, lebo ide o jednotku, práve tak, ako keď píšeme: „V Bratislave dňa 24. októbra 1940“, ale rozhodne je to príčina chaosu, najmä keď citujeme niekoľko právnych predpisov za sebou. Nevieme potom, kam vlastne patrí príslušný paragraf, odsek alebo alinea. Príklad: „Podľa predpisov lit. e), č. 3, ods. 2, § 8 zákona č. 140/39 Sl. z., lit. a), ods. 4, § 9 zák. čl. L/1915, ods. 2, § 3 zák. č. 230/1923 Sb. z. a n. atď. atď.“

F.

Správa, správna rada, správny výbor, dozorná rada, dozorný výbor.

— U nás sa ešte často používa *správa* vo význame *správnej rady*. *Správa* je „Verwaltung, igazgatás“ a *správna rada* je „Verwaltungsrat, igazgatóság“. *Správu* účastinnej spoločnosti alebo družstva uskutočňuje práve *správna rada*. *Správa* je činnosť, *správna rada* je orgán, ktorý túto činnosť vykonáva.

Miesto *správnej rady* používa sa často *správny výbor*, miesto *dozornej rady* zas *dozorný výbor*. Chybne, lebo termíny *správna rada* a *dozorná rada* používame pre orgány volené, a termíny *správny výbor* a *dozorný výbor* si rezervovali právniči pre orgány, menované štátou správou. (Vid' bankový zákon.)

F.

tohtoročný = tohoročný. — Do niektorých denníkov zavádzajú složeniu prídavného mena „tohtoročný“ a tak čítaj: „tohtoročné“ manévre, „tohtoročná“ úroda ap. Takéto prídavné meno, hoci nie je veľmi odchodené od starého zaužívaného *tohoročný*, je neobyčajné, umelé, i keď jeho základ: *toho roku* sa užíva popri *toho roku*. V ľudovej reči počuť len *tohtoročný*, prípadne aj tvar, tvorený príponami -i, -ia, -ie: *tohoroči*, napríklad: *tohoroči výhonek* (Bánovce). Pri obidvoch tvaroch je v prvej časti složeniny len: *toho*. Niet príčiny ani potreby hýbať tvarom *tohtoročný*; starý literárny úzus ešte sa neošúchal, žeby ho bolo treba „omladíť“, pozmeniť.

zatvoreno = zatvorené. — Na poštových úradoch pri niektorých okienkach sa neúraduje, a preto obyčajne tam zavesia tabuľku s nápisom: *Zatvorené*, čo je, pravdaže, chybne, miesto správneho *zatvorené* (totiž je). Tak isto má byť *otvorené* miesto nesprávneho „*otvorené*“.

Sjo.

zemania = zemani. — Upozorňujeme, že substantívum *zeman* skloňuje sa dôsledne podľa vzoru *chlap*, a preto nom. pl. je *zemani*, a nie *zemania*. Tak sa vraví na väčšej oblasti slovenskej, najmä východnej.

Sjo.

Kniezsa. — Mladý slavista peštianskej univerzity volá sa *Kniezsa* a skloňuje sa podľa vzoru *sluha*, a nie podľa vzoru stredného rodu *knieža*, -afa atď., čo by znamenalo, že je opravdivým *kniežaťom* (tým však nie je). Tak gen. sing. je *Kniezsu*, dat. *Kniezsovi* atď.

Sjo.

hlobovecký = hlohovský. — Prídavné mená, utvorené z vlastných podstatných mien, označujúcich mená miest a dedín na -ec, najmä na -ovec, pravidelne sa tvoria sufiksom -ský, a nie -cký; teda správne má sa hovoriť a písat *hlohovský*, keď ide o adjektívum ku *Hlohovec*, a nie „*hlobovecký*“, tak isto je od *Dubovec* adjektívum *dubovský*, a nie „*dubo-*

vecký", od *Tisovec* — *tisovský* a podobne od *Plešivec* — *plešivský*, *Lučenec* — *lučenský* atď. Sjo.

zriaďit krok = *upraviť krok*. — Na niektorých vidieckych stredných školách stále ešte zriaďujú kroky miesto správneho výrazu *upraviť krok*. V pospolitej reči ľudovej zriaďiť znamená *dokaličiť*, *dobiť*; *opíť sa*. Napr.: Ale ste zriadili tými nožmi môjho suseda (B. Bystrica). Jano sa nám tak zriadil na svadbe, že ani o svete nevedel (Brezno n/Hr.). Nenačím zamieňať pochopy! Sjo.

brožovaný = *brošovaný*. — Matičné vydania už roky užívajú dôsledne na neviazaných knihách slovo *brožovaný*, a nie *brožovaný*, preto netreba dobrý matičný úzus narúšať. Sjo.

Tu. — Opytujú sa nás, ako sa píše *Tu* vo význame *Loco*. Keďže tu ide o výrazné upozornenie listárov na pošte, že list netreba odosielat z mesta, ale doručiť adresátori v tom istom meste, tak v takomto prípade píše sa *Tu* s veľkou literou. *Tu* na tomto mieste treba pokladať za samostatnú vetu a aj zato pride veľká litera: *Tu*. Sjo.

P. T. — Značí *pleno titulo* (slov. *plným titulom*). Tieto skratky píšu sa vždy s veľkými písmenami. Sjo.

poslík = *posluhovač*. — Často vídame vo výkladoch takýto nápis: *Hľadá sa poslík*. Prečo práve „*poslík*“? Tu naisto nevieme, či to má byť iba mužský, alebo či sa smie prihlásiť aj ženská. Preto navrhujeme miesto slova *poslík* dobré ľudové slovo *posluhovač* a pre ženskú *posluhovačku*; tiež za *dôstojníckeho sluhu* (*ordonanc*) navrhujeme melioratívnejší výraz, ako je *sluha*, a to *dôstojnícky posluhovač*. Sjo.

Inovecké vrchy = *Inovské vrchy*. — Česká kartografia pri spracovaní mapy Slovenska prispôsobovala, nakoľko sa len dalo, slovenské mená vrchov k češtine so stránky hláskoslovnej a kmeňoslovnej, napríklad: za slovenskejšiu predponu *raz-* máme na mape *roz-* v prípade *Rozsutec*, hoci v okolí vrch má pomenovanie *Ra(z)sufec*, a od *Inovec*, je pridavné meno podľa českého spôsobu *inovecký*: *Inovecké vrchy*; v slovenčine pravidelne sa tvorí príd. meno od mien miestnych na -ovec príponou -ský: *inovský*, teda správne podľa systému domáceho tvorenia má byť: *Inovské vrchy*, a nie „*Inovecké vrchy*“. Na okolí *Inovca*, v dedinách báновského okresu, staršie pokolenie *Inovec* vo svojej reči zameňuje aj výrazom *Inovský vrch*. Mladšie pokolenie vplyvom kníh, učebníc užíva aj „*inovecký*“. K veci azda bude sa treba ešte vrátiť.

nástenný = *stenový*. — Po slovensky na hodiny, visiace na stene, povieme *stenové hodiny*, a podľa češtiny začalo sa hovoriť „*nástenné*“ hodiny. Slovenčina neobľubuje tvoriť prídavné mená s predponou *ná-*, *dv.* *na-* ako čeština, kde je napríklad: *nárožní dóm* oproti slov. *rožný dom* *nahluchlý* — slov. *prihľuchý* ap. (Porov. SR VI, 136 pozn.) Podľa tohto systému vidno, že tyaru „*nástenný*“ zodpovie v slovenčine len forma prídavného mena *stenový*. Zato *stenová maľba*, *stenové tabuľky*, *stenové naviny* ap.

Poznámka. — Pokračovanie článku *Nárečové slová a výrazy P. P. Zgútha* z tohto čísla vystalo.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTYM.

Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.

Tlačí Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.